

Wij begonnen ons artikel met de kerkelijke pers die soms gereserveerd, soms afkeurend reageerde op het congres te Genève. Ik zou nu op één zeer mooi ding willen wijzen, dat naar 'k meen in de kerkelijke pers ongeveer niet genoemd is. Dat betreft de oorsprong van deze beweging. Deze beweging is in de Verenigde Staten opgekomen uit reactie tegen het modernisme.

Het modernisme wint gestadig veld binnen de eigen muren van het protestants kerkelijk leven in Amerika. „Deze stroming ondermijnt met haar Schriftkritiek en humanistisch-evolutionistische tendenzen de grondwaarheden, waarop deze Kerken voorheen ontstaan zijn”, schrijft Rudolf van Reest in „Van Kust tot Kust”, bl. 122. Hij wijst in hetzelfde verband erop dat wij, wanneer we spreken over „het gereformeerde leven in Amerika” meestal denken aan de groep, die ons het best bekend is: de Christian Reformed Church. En tegenwoordig aan de Protestant Reformed Church. „Toch”, zoo schrijft hij, „heeft het Calvinisme er — gelukkig — een ietwat bredere basis, al moeten wij daar niet al te optimistisch over denken. Wanneer wij spreken over de Christian Reformed Church bedoelen wij eigenlijk daarmee de kerk, die gesticht is door de in de vorige eeuw uit Nederland uitgewekene gereformeerden, de kerk der afscheiding. Maar het gereformeerde leven in Amerika is van oudere datum, en dateert reeds kort nadat de bekende Dordtse synode van 1618—1619 heeft plaatsgehad. Reeds in 1623 begon de nederzetting uit Holland.”

Er was dus een oude kerkformatie van Nederlandschen oorsprong. De Reformed Church. Toen de afgescheidenen in 1847 in Amerika kwamen, hebben zij zich ten deele daarbij aangesloten. Al spoedig liep dat mis en stichtten zij de Christian Reformed Church.

Rudolf van Reest schrijft, dat in de oude gereformeerde kerk van Nederlandschen oorsprong (de Reformed Church) niet veel echt calvinistisch leven overbleef.

Behalve deze kerken zijn er de presbyteriaanse kerken. Deze kerken zijn niet van Nederlandschen maar van Engelschen oorsprong. Zij hebben de meest verbreide gereformeerde belijdenis n.l. de Westminster Confessie en Catechismus.

Het modernisme met zijn Schriftkritiek en humanistische tendenzen is in de presbyteriaanse kerken diep ingedrongen, zoodat de belijdenis net als ten onzen in de Hervormde Kerk, wel op papier staat, maar niet meer wordt beleiden en gehandhaafd. In verschillende presbyteriaanse kerken is het nu gekomen tot vrijmakingen. „Meest is ten onzen bekend geworden de strijd in de „Presbyterian Church” in 1936. Deze kerk had een hogeschool te Princeton, die vroeger gereformeerd was. Dr. A. Kuyper heeft er z'n beroemde Stonelezingen gehouden, evenals Dr. H. Bavinck. Prof. dr B. B. Warfield heeft er gedoceerd. Princeton-college werd overspoeld door modernisme. Onder leiding van Prof. Machen is het in 1936 gekomen tot „vrijmaking”. De „nieuwe” kerk, die feitelijk de oude was, wijl zij de oude belijdenis handhaafde, draagt den naam „Presbyterian Church of America”.

Maar ook in andere groote Presbyteriaanse kerken van Amerika is het op dezelfde manier toegegaan. Vrijmakingen hebben plaats gehad. Van de „inclusivistische” kerken, gelijk de Amerikaansche term luidt, heeft men zich losgemaakt. Het inclusivisme wil zeggen, dat in de kerk waarheid en leugen gelijkelijk plaats krijgen. Men werd zoo „breed”, dat men alle mogelijke leer insloot en geen leugenleer meer buitensloot. Zoo behoort de president van den Internat. Raad, Rev. Mac Intire tot de Bible Presbyt. Church te Collingwood N.J., een kerk die zich heeft „vrijgemaakt” van het modernistische „inclusivisme” om weer te keeren tot den Bijbel en de oude Westminster Confessie en Catechismus. De heer A. Kok schreef in „Getrouw” van Oct. j.l., dat zich reeds zeven presbyteriaanse kerkverbanden bij den Raad hadden aangesloten, welke alle zeven zich gedurende de laatste decennien in Brazilië, Chili, China, Ierland en de Verenigde Staten hadden vrijgemaakt tengevolge van een conflict met het modernisme. Niet alleen in Noord- en Zuid-Amerika, in onderscheidene presbyteriaanse kerken hebben deze vrijmakingen plaats gevonden. Ook in China. Zelfs ook, waar wij allerminst aan zouden denken, in een methodistische zendingskerk in West-Afrika, een kerk door Engelsche zending daar ontstaan. Te Genève was aanwezig een Nigeriaansche dominé, zwart als ebbenhout, die zich met zes of zeven kerken van de groote zendingskerk had afgescheiden om het modernisme. Hij was in contact gekomen met den Internationalen Raad en was te Genève om 't contact te verstevigen en om hulp en steun te zoeken in zijn strijd tegen het modernisme in zijn kerk.

En meen niet — zoodanig iemand uit Nederland het in een gesprek te Genève eens opmerkte, dat de Amerikanen een zestig of zeventig jaar bij ons ten achter zijn: dat zij den strijd tegen het oud-modernisme, die in Nederland gevoerd werd op het eind van de vorige eeuw, nu pas krijgen. Men heeft in Amerika en in China en in Afrika te maken met het modernisme van nu, het z.g.n. nieuw-modernisme. Men onderkent in de „vrijgemaakte kerken” aldaar terdege het gevaar van het barthianisme. Te Genève werd een referaat gehouden over het Neo-modernisme door Rev. Schaeffer, waarin deze Amerikaan toonde dat hij de grondfouten van Barth „door” had en met Amerikaansche helderheid en nuchterheid wist bloot te leggen.

Welnu in deze „vrijgemaakte kerken”, die in den strijd tegen oud- en nieuw-modernisme, genoopt zijn tot den Bijbel en hun confessies terug te keeren, is de idee van den Internationalen Raad geboren. En niet alleen de idee. Daar heeft men het initiatief genomen. Daar brandt de liefde ervoor. Vandaar komen de dollars. 't Leek ons nuttig op dit aspect van den Internationalen Raad de aandacht eens te vestigen. Wij mogen voor het goede in andere streken van de wereld onze oogen niet sluiten in een zeker negativisme, dat terzijde schuift wat niet precies past bij onze Nederlandsche afmetingen. De HEERE heeft zijn zevenduizend, die de knie voor den baai niet buigen ook buiten de grenzen van Nederland. Er zijn misschien wel vreemde sinjeuren onder, „Filistijnen, Tyriërs en Mooren”. Maar wij zingen vandaag nog, dat ook die binnen de Godstad zijn voortgebracht.

A.

J. M.

## KERKELIJK LEVEN

### Theologische Hoogeschooldag 1951

Nog anderhalve maand, en, zoo de HEERE het wil, de Theologische Hoogeschooldag 1951 zal weer daar zijn. Behalve de sprekers (Ds D. van Dijk, Ds F. A. den Boeft, Ds D. K. Wielenga, Ds C. G. Bos, Ds J. Francke, Prof. Dr K. Schilder, Prof. P. Deddens, Prof. B. Holwerda, Prof. C. Veenhof en Prof. Dr H. J. Jager en waarschijnlijk nog andere) zullen op dien Schooldag ook broeders zijn, die de samenkomsten in de verschillende kerkgebouwen zullen leiden. De leiding van de samenkomsten is toevertrouwd aan Ds J. Goris, Wezep; Ds A. v. d. Ziel, Groningen; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. van Bruggen, Assen.

En dan, behalve de sprekers en de leiders, zullen er ook weer zijn de duizenden broeders en zusters uit Oost en West, uit Noord en Zuid, ja, zelfs van over de grenzen. Velen hebben hun kaart aangevraagd. Deze wordt t.z.t. toegestuurd. Velen hebben nog geen kaart aangevraagd. Wilt U toch naar den Schooldag? Vraag dan direct kaarten aan, want wij moeten toch weten hoeveel er ongeveer komen. Drie gebouwen zijn al bezet: één er van voor dubbele samenkomsten.

De Schooldag is bepaald op Woensdag 26 September. De Bldstond op Dinsdag 25 September. Voor den bidstond zijn geen kaarten noodig.

J. B.

### \*: Bewaring

De lezers herinneren zich wat verleden week is opgemerkt tegenover Berkouwer inzake de „gemeene gratie”. Nu, nog even verder gaande, wijzen we op 2 Petr. 2:9. Die plaats had reeds lang onze volle aandacht. Het is een plaats, waar van vele door God „bewaarden” gezegd wordt, dat het oordeel dagelijks bezig is aan hen zich te voltrekken. De „bewaring”, de „terese”, van die onrechtvaardigen is daar duidelijk het substraat tot strafbediening.

Het is ons een raadsel, hoe Berkouwer, terwijl toch zulke uitspraken daar liggen, kan opmerken, dat tegenstand tegen de gemeene-gratie-theorie te kort doet aan „het concrete historische spreken Gods”. Trouwens, wat is dat? Spreken in de historie? Maar iets anders dan dit vernemen menschen niet. Of misschien: spreken over de historie? Maar dan moet men het gegeven van zoeven niet verwaarlozen, zooals Kuyper, en ook Berkouwer toch doen, als zij in het kader van de onderhavige debatten zulke uitspraken over de „bewaring” laten liggen. Wij noemen, een term van Berkouwer overnemende, juist zulke negatie van een duidelijk Schriftgegeven aangaande de bewaring Gods als substraat ook eener reeds geschiedende en nog te consummeeren strafbediening, „devaluatie van het spreken Gods in den tijd”. Zegt het hem niets, dat de Canisiusvertaling van 2 Petr. 2:9 de interpretatie geeft, die wij wel niet juist achten („terese”, bewaren, is o.l. iets anders dan afgezonderd houden), maar die toch wel het „grimmige” van „bewaren” accentueert: „de Heer weet..... de boezen afgezonderd te houden, om ze te straffen op den dag van het oordeel”? Er zijn ook andere interpretaties genoeg, die in dezen waarschuwen tegen verwaarlozing van het element der „grimmigheid” in de handeling van het „bewaren”.

Trouwens, nog een ander klein, maar niet onbetekenend detail uit deze Schriftplaatsen vraagt de aandacht. We bedoelen, dat er staat: „de Heere weet”. De Heere „weet” (óók), de goddeloozen te „bewaren” tot den oordeelsdag.

Dit woord: „Hij weet het”, maakt reeds bij eerste lezing den indruk, dat de schrijver den nadruk erop wil leggen (beter gezegd: dat hij, juist omdat het voor zijn lezers niets verrassends inhoudt, eigenlijk zomaar langs zijn neus weg opmerkt), dat de Heere zijn — mogen wij het zoo zeggen? — zijn gewone bestuurs-„techniek”, zijn immer diligente „wijsheid”, zijn steeds op hoogspanning operationele goddelijk intellect, zijn systeem, zijn alzijdig waakzame moderatie, en volle temperantie, en stringente zelfbepaling, en goddelijk vrij bestuur, en zijn altijd en overal op te merken verbijsterende besluitvaardigheid en zijn besluits-executie-raffinement<sup>1)</sup> laat meespreken

<sup>1)</sup> Onnoodig te zeggen, dat „geraffineerd” volstrekt geen ongunstige betekenis behoeft te hebben, evenmin als „verfijnd”.

<sup>2)</sup> Greijdanus, Komm. Bottenburg, I.L., 301. Verwijzing aldaar naar 2 Petr. 1:12, 14. „Het weten als zoodanig” (bl. 261, op 1:12). „Een goed en stellig, heider, als van

en meetellen, óók in dat wonderlijk samengestelde en verbluffende werk van „de bewaring” der goddeloozen tot een bepaalden dag, waarop een bepaald voornemen Gods, dat er altijd geweest is, in voldongen executie gekomen zal zijn.

„Hij weet”. „Bedoeld wordt, dat de Heere er verstand van heeft; hierop valt de nadruk”. Hij „heeft verstand” van twee dingen: de vromen te redden uit de verzoeking (ze maken er anders flink kennis mee, ze worden dan ook niet ertegen afgeschermd, maar wel erin bewaard, zoodat de rechte maat (soms tot de gréns toe) bewaard blijft, en niet overschreden wordt). Dat is het ééne kunststuk. En het tweede is: de goddeloozen te bewaren tot den oordeelsdag. „Raffinement” dus in beide handelingen. Als nu het kerkvolk, bij het eerste wonder uitroept: aanbiddelijk bestel van wijsheid, en bij het tweede in alle talen zwijgt over een „bestel”, doch iets mompelt over „lankmoedigheid”, en daarbij denkt aan zoo iets als een affect tot het moderneren van affecten, dan leest het over dat „Hij weet het” heen. Dan mankeert er iets aan de aanbidding van het raffinement, de wijsheid, de „techniek” van de lankmoedigheid Gods.

Nu, om precies te zijn: het mankeert er ook werkelijk aan. De krampachtige pogingen, o.a. van Berkouwer, en S. J. Ridderbos, om met het niet te houden gemeene-gratie-begrip te vluchten in de schans van het nu ineens als leerbegrip (iets anders dan leerinhoud) gestelde, maar meteen mishandelde gegeven van Gods „lankmoedigheid”, zijn er, om het te bewijzen.

Berkouwer meent, dat Kuyper het verband tusschen gemeene gratie en lankmoedigheid Gods gezien heeft, en suggereert, dat wie die gemeene-gratie-concepten afwijzen, aan die lankmoedigheid, juist als bijbelsch gegeven, te kort doen. Aan Hoeksema, van wien echter geen citaten ten bewijze gegeven worden, wordt verweten, dat deze „logistisch” de historie deduceert van uit de besluiten Gods (een vrij dwaze onderneming, zoodat nu menschelek deduceeren, eventueel, als dit „al te menschelek” wegwuiven, pour besoin de la cause, van den in God zelf toch gegeven en ons geopenbaarden samenhang van die twee). Van de ééne luchtige suggestie komt Berkouwer dan dra tot de andere: hij neemt van Dr C. v. Til de volkomen juiste opmerking over, dat het noodig is, het tijdsmoment in rekening te brengen (wat ook wel niemand zou willen loochenen), en hij noemt dit dan een „echt-bijbelsche” opmerking (al is het evenzeer „echt-bijbelsch”, het verband van historie en besluiten in rekening te brengen in elk spreken over Gods gezindheid, want dat thema durfde men in Kalamaxoo toch aan?). Straks maakt Berkouwer ons een beetje kregel, als hij, onmiddellijk nadat hij het woord „tijd” of „tijdsmoment” is tegen gekomen bij Van Til, het ook aantreft bij Emil Brunner, en dan zoo iets zegt, als: nu ziet ge dan toch maar: Van Til en ook Brunner! Hoewel die twee, het zij tot eer van Van Til gezegd, van elkaar niets hebben moeten, ook niet in hun spreken over Gods spreken „in den tijd”. Daarna slaat Berkouwer aan het fantaseeren. Het kwaad der „systematisering” wordt aan de opponenten van Kuyper's gemeene gratie verweten; hoewel juist zij Kuyper's volgelingen vermaanden: kiest toch niet één voorkeurs-term, om Gods houding tegen de wereld te typeeren (den term „gratie”) en volgt niet slechts één willekeurig gekozen lijn (de lijn van de grátie), doch kiest minstens twee woorden: gratie én toorn, en volgt minstens twee lijnen (de lijn van Gods behagen in de creatuur én die van zijn actuele toornen tegen de zonde). Pure miskenning dus van den stand van zaken. K. S.

### \*: Berkouwer over Van Til

Door Dr Berkouwer wordt van Dr C. v. Til aangehaald: Common Grace, (Philadelphia, 1947). Daar zegt Van Til, dat het, z.i., in het debat over de gemeene gratie noodig is, den klemtoon te leggen op de idee van het vroegere en het latere (to stress the idea of the earlier and the later).

Maar Berkouwer verzuimt het slot aan te halen van den zin; dat luidt: that is to say: the correlativity of universal and particular. Van Til bedoelt dus, het accent te leggen op de correlatie van het universele en het particuliere. Het verwoordt ons, dat Berkouwer, die nogal vaak zekere voorkeur aan den dag legt voor het begrip „correlatie”, ditmaal zijn citaat afbreekt juist vóór dat woord.

Hij ontdoet zich daarmee van den plicht, te zeggen, dat Van Til, een bladzij eerder, 74, had gesproken over een common toorn, waaronder, na den val, toen de menschen zondaar geworden waren, uitverkorenen zoodat als verworpenen, lagen. Eerst leefde heel de menschelekheid-in-het-gemeen onder de gemeene gratie, zegt Van Til, dat was n.l. vóór den val, en een poosje later („a little later”) hantte God de menschelekheid-in-het-gemeen; dat was dan ná de zonde. Natuurlijk is hiermee voor ons probleem (Kuyper's concept) nog niets gezegd, tenzij men — wat Van Til niet wil — zou overspringen op de beruchte remonstrantsche these van een „amor praecedens” (vóórgaande liefde) en een „amor consequens” (weer anders werkende volgende liefde) in God: zijn voor-

nature weten” (ib.). Vgl. Seesemann in Kittel Wtch. s.v. „oida”, v. 120 (ed. 1948), verstaan-können. Voorbeelden: een huisvader, die — wat kost het een moeite soms — zijn kinderen weet te voorzien van goede gaven, Mt. 7:11, Lc. 11:13; een citaat uit Josephus: pherein oidasin metrious hegemonas; verwijzing naar Philipp. 4:12, Jac. 4:17; ook daar is kunnen, in staat zijn, bedoeld, niet maar een intellectueel inzicht (de Canisius-vertaling: hij, die weet, dat hij goed heeft te doen en het nalaat, doet zonde, smokkelt) Bauer, Wtch. N.T. op „oida”: verstaan, vermögen, können, mit figd. Inf., Mt. 7:11, Lc. 11:13; 12:56, a (weten te „doldmazen”, dat vereischt heel wat technische vaardigheid, en inzicht, en oefening), Philipp. 4:12; 1 Thess. 4:4, zijn eigen skeuos (lichaam, of vrouw, van ouds verschil daarover) in heiligheid bezitten (of „verwerven”, Canisiusvert., die van „vrouw” spreekt); — hoe ook verstaan: vereischt is daarvoor „techniek”, zelfbeheersching, overleg, geduld-met-enorme spanning. Verder 1 Tim. 3:5 (moetlijke kunst); let ook op Mt. 27:65.

afgaand dan zou gaande

We n de affect ben will op „vro alle me gunst, e om wil deze co meene s dat wij ken in wij, ten het doe ping, po is, doch den val doet hij if we ma we beg have in gemeen gekome Kuyper's zondvloer

En vo duidelijke toen kw een om of diffe wat bed tas), wa Chytrae bij U co worden ken he zeggen spreken komen commu gebruik. Gods hi wil Berk dat ze gemeene den tijd toch nie zijn zin: stelling „gunst” torische dan krij „affecte doeld: objecte blijven verwaar Til als a) die „ze word en b) de ping van dat alle van dit werpen een in p mogelijk

We he om te r Haast r over „de de lankr te zegge gaan vr met de matik, 2 kouwre redder? als „nich een nieu als die nonsens heilighel telde!) s rekenen, geslacht geschied nu geeft menschele gelijkel een laat wat is d lankmoes lankmoes de kans laatste kwam d Het is klanken, beleid a

\*: Pl me

Dezer maar in door C Het was als de n en te gingen. Ik hoe mensche let onzin dan wee

samengestelde en der goddeloosheid opvallend voornemen tot onderdrukkende executie

Heere er verstand. Hij heeft verstand uit de kennis mee, ze erin tot de grens toe (ordt). Dat is het goddeloosheid te beent dus in beide het eerste wonderheid, en bij het bestel, doch iets laarbij denkt aan ren van affecten, heen. Dan manifest raffinement, de dheid Gods.

er ook werkelijk an Berkouwer, en houden gemeene van het nu ineenid) gestelde, maar „lankmoedigheid”,

verband tussen ons gezien heeft, atie-concepten afle bijbelsch gegeven echter geen rdt verweeten, dat t van uit de bening, zoowel dat dit „Al te mena cause, van den enbaarden samen- suggestie komt neemt van Dr C. er, dat het noodig gen (wat ook wel oemt dit dan een evenzeer „recht- besluiten in reke- Gods gezindheid, azoo toch aan?). je kregel, als hij, of „tijdsmoment” aantreft bij Emil ziet ge dan toch vel die twee, het car niets hebben Gods spreken „in t het fantasieeren, rdt aan de oppo- verweeten; hoewel iden: kiest toch tegen de. we- volgt niet slechts t de gratie), doch n toorn, en volgt e behagen in de t tegen de zonde). n zaken. K. S.

## Til

v. Til aangehaald: aar zegt Van Til, ene gratie noodig van het vroegere e earlier and the

aan te halen van e correlativity of it dus, het accent niversele en het Berkouwer, die lag legt voor het at afbreekt juist

licht, te zeggen, d gesproken over den val, toen de lverkoenen zoo- heel de mensch- gratie, zegt Van eje later („a little -het-gemeen; dat hiermee voor ons ts gezegd, tenzij verspringen op de m „amor praeco- amor consequens” in God: zijn voor-

in Kittel Wtbch, en-können. Voort t het een moeilte van goede gaven, Josephus: pharein ig naar Philipp. in staat zijn, becht (de Canisius- heeft te doen en r, Wtbch N.T. op t, mit figd. Inf., te „dokimazein”, lgheld, en inzicht, 4:4, zijn eigen vershil daarover) Canisiusvert., die rstaan: verelicht t overleg, geduld, 3:5 (moeilijke

afgaande liefde, en zijn volgende liefde; welk thema hier dan zou doorkruist worden door dat van Gods voorafgaande liefde en zijn volgende haat.

We naderen hier dan gevaarlijk dicht de theorie van de affecten Gods, waarmee de gereformeerden nooit hebben willen werken. Maar goed, als Van Til nu dit accent op „vroeger” en „later” aldus wil zien uitgewerkt, dat alle menschen vóór den val lagen onder de commune gunst, en na den val onder den communen toorn, waarom wil Berkouwer dan niet eerlijk zichzelf bekennen, dat deze conceptie niets te maken heeft met Kuyper's gemeene gratie-theorie? En waarom maakt hij zich diets, dat wij het spreken Gods in den tijd niet genoeg als spreken in den tijd tot zijn recht lieten komen? Als nu juist wij, ter bepaling van waardij en aanwendingswaardij van het door den mensch te bewerken materiaal in de schepping, positie koken, niet alleen in wat ná den val geschied is, doch ook reeds in het „gemeen mandaat”, dat vóór den val tot den mensch gekomen is, vanwege God, wat doet hij dan met zulke verwijten? Als Van Til zegt (72): if we make the earlier our point of departure for the later, we begin with something that believers and unbelievers have in common, dan gelooven wij, met ons spreken van gemeen mandaat (vóór den val) eerder aan v. Til tegemoet gekomen te zijn, dan Berkouwer, die nog eens opwarmt Kuyper's positie kiezen in..... wat geschiedde na den zondvloed.

En voorts: wat Berkouwer met Van Til wil, is ons niet duidelijk. Van Til zegt, 74: eerst was er gemeene gunst, toen kwam er gemeene toorn, but after the common, in each case, comes the conditional. History is a process of differentiation. Gelijk we aan Berkouwer vroegen: wat bedoelt u eigenlijk met „noodzakelijkheid” (necessitas), want dat kan van alles en nog wat wezen (lees Chytraeus), zoo kunnen we nu Van Til vragen: wat is bij u conditioneel? Ook dat woord kan op allerlei manier worden opgevat. Mocht „conditioneel” hier iets te maken hebben met wat God sprak tot den mensch, dan zeggen we: we gelooven niet wat u daar zegt; want Gods spreken was zoowel vóór als na den val conditioneel. Wij komen dus weer terug op onze stelling: de natuur is commun, niet de „gratie”, te geven in en tot het natuurgebruik. En heeft het woord „conditioneel” niet met Gods historisch (paedagogisch) spreken te maken, wat wil Berkouwer dan met zijn klacht (en met de suggestie, dat ze steunt op Van Til), dat de tegenstanders van de gemeene-gratie-idee à la Kuyper het spreken Gods „in den tijd” niet tot zijn recht doen komen? We hebben toch niets aan leegte klanken? Wat bedoelt Van Til met zijn zin: history is a process of differentiation? Moet die stelling soms dienen om differentiatie in de historische „gunst” (van vóór den val) en differentiatie in den historische „toorn” (van na den val) aan te toonen? Maar dan krijgen we tijdelijk bepaalde differentiatie van Gods „affecten”. Dat zal wel niet bedoeld zijn. Is soms bedoeld: differentiatie in de menschen? Omdat ze nu of objecten worden van „gunst” (door genade), of objecten blijven van „toorn”? Maar dan is dit een schromelijk verwaarlozen van den tijdsfactor, waarover zoowel Van Til als Berkouwer zich juist zoo bezorgd toonen. Want a) die „gunst” is geen gunst als in het paradijs; omdat ze wordt verdiept tot genade-gunst, vanwege Christus; en b) die „toorn” is verdiept tot toorn wegens verwerping van den Christus; en c) als Van Til bedoelen zou, dat alle historische differentiatie is, en dan differentiatie van dit kaliber (met liefde en haat in het spel), dan verwerpen wij deze meening; ze zou erop neerkomen, dat een in paradisaal vrede verlopende historie tot de onmogelijkheden behoorde.

We hebben een beetje te doen met Berkouwer's poging om te redden, wat men niet meer moest willen redden. Haast ridiculeel wordt straks, ná het citaat uit Van Til over „earlier and later”, dat uit E. Brunner: waarin deze de lankmoedigheid Gods een begrip noemt, dat „om zoo te zeggen” (na zoo'n uitdrukking kunt ge weer rustig gaan vrijbuiten) de maximale tegenstelling laat zien met de abstrakt-speculatieve godsidee (Brunner, Dogmatik, Zürich, 1946, 296). Wat moet een man als Berkouwer met zulk een woordje, om de gemeene gratie te redden? Brunner heeft het over Gods lankmoedigheid als „nichts Geringeres (o, die mooie dikke woorden voor een nieuw aanloople in eigen huis ingebouwde arena) als die Möglichkeit der Geschichte”. Maar dat is dubbele nonsens: a) want Brunner zegt: God kon, zonder zijn heiligheid te schenden (alsof er geen besluit meer meedelde!) met het zondig geworden menschengeslacht afrekenen, Schluss machen (men vraagt: wanneer is dat geslacht zondig „geworden”, was dat soms ook in een geschiedenis? zoo ja, waar komt die vandaan?); en b) nu geeft, volgens Brunner, Gods lankmoedigheid aan de menscheid de laatste kans, eine letzte Chance, de mogelijkheid van omkeer (men vraagt zich af: wat is dat: een laatste kans, als het geen remonstrantisme is? en wat is dat voor een God, die kannen geeft, en dan maar lankmoedigheid toekijkt? en wat is dan de „origine” van die lankmoedigheid? en ziet die God dan niet verder dan de kannen, met haar onzekeren afloop? en als het „een laatste” kans is, was er dan ook een „eerste”, en waar kwam die vandaan?).

Het is ons een raadsel, hoe Berkouwer met zulke holle klanken, en dan uit zoo volkomen tegengesteld redebeleid aangewand, meent iets te hebben „bestreden”. K. S.

## \*: Slechte broeders — slechte mensen

Dezer dagen las ik Tertullianus. Niet in het latijn, maar in een nieuwe nederlandsche vertaling, bezorgd door Christine Mohrmann (uitgave „Het Spectrum”). Het was een stuk uit zijn Apologeticum (39, 8 v.). Zooals de naam aangeeft, probeert Tertullianus de christenen te verdedigen tegen allerlei valsche beschuldigingen.

Ik hoor, zegt hij, dat „zekere leden” (foel, zouden de menschen vandaag zeggen) over ons, christenen, allerlei onzin aan den man brengen. Nu eens hebben ze dit, dan weer dat op ons aan te merken. Ook het feit, dat

we elkaar „broeders” noemen geeft hun aanleiding tot praatjes over ons.

En wat hebben ze dan aan te merken op den broedersnaam als aanspraak van christenen onderling?

Wel, zoo zegt Tertullianus, als ik me niet vergis, is het argument van onze beoordeelaars, dat zij zelf den broedersnaam, en in het algemeen elke naam-van-bloedverwantschap, alleen geven „tengevolge van een geveinsde genegenheid”. Zoo vertaalt Christine Mohrmann. Juist lijkt mij die vertaling niet heelmaal; niet de genegenheid was geveinsd, maar de naam!). Maar dat interesseert ons ditmaal niet; het gaat over den broedersnaam naar Tertullianus' eigen opvatting. Dienaangaande zegt hij (tot die heidenen-beschuldigers): „Maar ook van u zijn wij broeders, volgens het recht van de natuur, die onze gemeenschappelijke moeder is, hoewel gij niet menschen zijt in den volen zin des woords, omdat gij slechte broeders zijt. Met hoeveel meer recht worden zij echter broeders genoemd, die met een en denzelfden Geest..... doordrenkt zijn”.

Er zit meer aan de „kwestie” vast. Maar de opmerking over het feit, dat het mensch-zijn als deelhebben aan een onder wetten staande natuur pas concreet wordt, en „specifiek”, in het broederszijn, is te interessant om ze niet even door te geven. Men zegt zoo vaak: we kunnen toch wel, al is de broederschap gebroken, teruggaan op wat ons in het menscheijkheid verbindt? Ho, ho, roept Tertullianus, even nadenken.

K. S.

1) Apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est (ed. B. Rhenanus, 578).

## Judas 24, 25

(Vertaling N.B.G.)

Hem nu, die ons behoeden kan voor struik'len in den goeden strijd en die ons, onberisp'lijk dan, zal stellen!) voor zijn heerlijkheid in groote vreugd na duist'ren nacht, Hem zij de majesteit en macht.

Hem, onzen Heiland, d'een'gen God door Jezus Christus onzen Heer, vóór alle eeuwigheid en tot al' eeuwigheden zij Hem d'eer. Ja, Amen, nu en t' allen tijd zij Hem de kracht en heerlijkheid.

A. v. B.

Melodie: Psalm 117.

1) of: doen staan zal.

Vs. 1 regel 2: 1 Tim. 1:18.

Vs. 1 regel 5: Rom. 13:12.

## \*: „Anima naturaliter christiana”

Nu we toch even met Tertullianus bezig zijn, men kent zijn als geveugeld woord voortlevende uitspraak: anima naturaliter christiana, de ziel is van huis uit christelijk.

In bedoelde vertaling bladerende, kwam ik ook die uitspraak tegen; ik had er al vaak eens wat scheel tegen aangekeken. Wat blijkt nu? Dat Tertullianus deze opmerking plaatst in een zeer eigenaardig verband, waaruit wel blijkt, dat zijn woord, toen het eenmaal het ongeluk beleefd had, „geveugeld woord” te worden, permanent is geladen met een veel te „mooien” inhoud. Tertullianus heeft het over ongelooovigen, die toch zoo vaak Gods naam gebruiken. Ze zeggen: God zal me straffen, als dit en dat niet waar is. Of: groote God, Of: dat geve God. Of: Gode bevolen („adieu”!). Zulke gezegden noemt hij een getuigenis der ziel, die van natuur christinne is (a.w. 54).

Wij moeten het woord dus maar liever schrappen van de wandtekenlijst. Je kunt op die manier ook van een stel vloekers, met dragondertermen, verklaren, dat ze een testimonium afleggen van de christelijkheid-der-ziel-van-huis-uit.

We kunnen beter bij den bijbel blijven, die leert, dat de openbaring bij den onwedergeboren ontvanger misbruik en verzet wakker roept.

K. S.

## AAN EEN JONGEREN TIJDGENOOT, No. 53

## Lankmoedighedsverbond?

Amice,

Je hebt ongetwijfeld in gemeene-gratie-vertuogen al eens hooren spreken van een z.g. „lankmoedighedsverbond”. Velen gelooven nog steeds, dat door Kuyper terecht verband zou zijn gelegd tusschen de „lankmoedigheid Gods” en de „gemeene gratie”. En onwillekeurig denkt men daarbij aan uittalingen als van Kuyper, die in zijn „Gemeene Gratie” betoogd heeft, dat Gods lankmoedigheid die deugd is, waarbij de behandeling van de gemeene gratie thuis hoort; z.i. wordt deze deugd der goddelijke lankmoedigheid openbaar in de gemeene gratie. Wel wordt, naar Kuyper's meening, de lankmoedigheid Gods daarin niet uitgeput, maar toch op aangrijpende wijze verheerlijkt (I, 6).

Nu zegt ons dit uiteraard nog niet veel. Geen enkele „deugd” Gods immers wordt ooit in welk werk Gods ook in de historie werkelijk „uitgeput”. De oneindige God „put” zich nergens en nimmer „uit”. En men kan van de „lankmoedigheid” Gods alleen dan met goeden zin spreken, als men — gelijk in heel de leer van Gods „eigenschappen” — zich herinnert, dat elk spreken van een of andere „held” een pure abstractie is. De lank-

moedigheid Gods is tenslotte niets anders dan de lankmoedigheid God.

Intusschen — want Kuyper weet dat natuurlijk ook wel — gaat Kuyper verder in dit spoor. „Gods heiligheid en majesteit regeert”, zegt hij (I, 6) „tegen alle zonde, niet slechts ten deele, maar volstrektelijk, in den meest absoluten zin”.

Het klinkt vertrouwenweldkend. Maar het is niettemin tenslotte alleen maar gemythologiseer. Want niet alleen tegen alle zonde, doch ook in alle zonde regeert God; dus regeert daarin ook de heilige en ook de majestueuze God. En de lankmoedige. En de kort-aangebundene, gelijk we ook mogen zeggen. Want als God altijd precies datgene bereikt, wat Hij bereiken wil, en als Hij alle haren geteld heeft, niet alleen van Christus, maar ook van den Antichrist, en als Hij alle uren bepaald heeft, niet alleen maar het uur van des Geestes Pinksterfeest, doch ook dat van het anti-pinksterfeest van het Beest; en indien voorts ieder uur uit deze dubbele reeks-van-tijden-en-gelegenheden precies op tijd compareert op het witte doek van zijn projectie-in-den-tijd van het voorgenomene-van-eeuwigheid, dan is Hij, ook waar Hij ons lankmoedig schijnt, kort aangebonden. Indien één werk van God later kwam dan Hij Zich voorgenomen had, dan ware zijn „lankmoedigheid” uit te spelen tegen zijn „kortmoedigheid”, zijn „kort-van-stof-zijn”, zijn „kort-aangebonden-zijn”. Of, indien ook maar één van zijn werken vroeger kwam dan zijn plan was, dan ware zijn „kortmoedigheid”, zijn „komen-met-haast”, zijn komen met een „snel” verderf, zijn komen met een „niet-sluma-rend” verderf, of ook zijn „haastig-komen ter verlossing”, zijn „snellijk komen en niet achterblijven” uitspeelbaar tegen zijn „lankmoedigheid”, zijn groot geduld (vgl. Jes. 19:1; Ps. 147:15; Ps. 90:10; Mal. 3:1; Job 27 vs 22; Jes. 60:22; Ps. 121:3; 121:4; 2 Petr. 2:3; Job 26:6; Spr. 1:26; 1:27; 24:22; Jer. 48:16; Deut. 28:20; Hos. 13:14; Ps. 55:24; Jes. 14:23; Rom. 9:22; 2 Petr. 2:1; 1 Cor. 5:5; 1 Thess. 5:3; Ps. 40:18; 70:6; Hab. 2:3; Mt. 24:48—51; Luc. 12:45; Hebr. 10:37; Deut. 4:26; 7:4; Ps. 37:2; Rom. 16:20; Op. 1:1; 22:6; 11:14; 2 Cor. 4:17; Jes. 30:19; Ps. 102:3; 143:7; Joz. 23:16; 31:3; Joël 3:4; Spr. 6:15; 24:22; Pred. 9:12; Jes. 29:5; 30:13; Luc. 18:8; Op. 2:5; 2:16; 3:11; 22:7; 22:12; 22:20; Gen. 41:32; Zef. 1:14; Ps. 22:20; 38:23; 40:14; 70:2; 70:6; 71:12; 141:1; 79:8; 69:18; 64:8; 1 Thess. 5:3; 2 Petr. 2:1). Maar nu Gods werken prompt op den voorgenomen tijd geschieden, nu kan men nimmer Gods haast uitspelen tegen zijn langzaamheid: hij Hem is eeuwig het „sit down”, maar nimmer een „sit-down-staking”. Hij doet immer haastig, maar nooit handelt Hij in overhaasting: het „langzaam-aan” is zijn manier van „komen-met-haast”, en nooit dus wordt het een „langzaam-actie” in tegenstelling met het vlug-methodisch werken.

Nu heeft Kuyper (Gem. Gr. I, 6) de gemeene gratie willen funderen op een theorie aangaande Gods „lankmoedigheid”, in confrontatie met zijn „heiligheid”. Hij schrijft: „Ging dit inwerken van Gods heiligheid tegen de zonde op staanden voet, voetstoots, in al zijn verschrikkelijkheid door, zoo zou er geen „gemeene gratie” zijn. Maar nu is de Heere onze God niet enkel heilig, maar in zijn heiligheid tevens lankmoedig, en het is uit die „lankmoedigheid”, waarmee het Goddelijk geduld van den Almachtige de zonde tijdelijk verdraagt, dat de „gemeene gratie” geboren werd”.

Ook dit is een redeneering, die zichzelf verteert. Het schema „niet alleen, maar ook” past binnen het kader van de leer van Gods eigenschappen alleen, als het tot alle „eigenschappen” Gods wordt uitgebreid, Gods eigenschappen leenen zich nimmer tot een „keus”, „zoek maar uit”. „Door al uw deugden aangespoord, heeft Hij elk woord-van-trouw (aan zichzelf) verheven”. God is heilig, maar ook rechtvaardig, ook barmhartig, ook wijs, en vrij, en toornig, en zalig, en vooral: eenvoudig.

Het beroep, dat Kuyper op Calvin hier zich veroorlooft, is dan ook geenszins wezenlijk. Hij wijst op Calvin's Institutie, II, 3, 3. Daar zegt Calvin, dat er ten allen tijde menschen geweest zijn, die „met de natuur als leidvrouw” permanent hebben gestreefd naar de deugd; hun voorbeelden „schijnen” (zegt Calvin) er dus op te wijzen, dat wij's menschen natuur niet voor geheel zondig moeten houden. Wij krijgen dan ook den indruk van een zekere betugelende genade. Maar is daarmee de kwestie opgelost? Geenszins, zegt Calvin; daarom gaat hij in § 4 verder, en concludeert, dat men alle waarde moet ontzeggen aan al wat in onheilige menschen lofwaardig schijnt. Op de staatsmarkt, en in den mond der groote massa mogen die „deugden” geprezen worden, voor Gods tribunaal zijn ze van geenerlei waarde.

Intusschen heeft Kuyper zijn theorie willen bevestigen niet alleen, doch ook haar „uitgangspunt” doen vinden (letterlijk wordt het zoo gezegd, I, 7) in het z.g. noachietische verbond, Jes. 54:9, Gen. 9:15, met eigen ordinaantien, 9:4, en teeken, den regenboog, wel te verstaan.

Nu is hiertegen wel wat in te brengen.

Voornamelijk, dat men toch wel sterk vooringenomen moet wezen, wil men in het „verbond” (het woord kan ook doodgewoon; ordinantie, instelling, betekenissen), dat aan Noach bekend gemaakt is, een verbond speciaal van gratie zien. Waarom niet even sterk het woord „wet”, of ordinantie, bij de menschen erin gehamerd? Gerhard Cotta heeft eraan herinnerd, dat de stelling geponeerd is, dat Gen. 9:5, 6 een wet bevat, en geen voorspelling. Ook Kuyper handhaaft wel dit wetskarakter, maar legt toch sterken nadruk op het genadekarakter. Hij kan dit al te vroolijk optimisme slechts handhaven, door, ook zonder goede reden ervoor te kunnen aangeven, de voorstelling post te doen vatten, als waren alle ordinantien, op meer dan één „terrein” door God gegeven na den vloed, iets nieuws; en ook door van de toestanden in de wereld van vóór den zondvloed een beeld te geven dat meermalen niet boven het puur imaginaire uitkomt.

Natuurlijk is hiermee lang niet alles gezegd, nauwelijks een begin. Maar je moet er maar eens over nadenken. Het valt niet altijd mee, oude voorstellingen, die eigenlijk nieuw zijn, te laten vervallen, om te zien, dat ze nieuw waren, nieuw onder Kuyper's sterke suggestie.

We moeten deze week dan hiermee maar afscheid nemen. Ze zeggen, dat je met vakantie wilt, en niet erg veel trek hebt in lange brieven. Zoals gewoonlijk, hm,